

7. Мовчан А.О. Деякі гарантії реалізації права на працю під час існування відносин із добору кадрів. *Право і безпека*. 2006. № 5. С. 105-109.

8. Коротка А.О. Заборона дискримінації у сфері реалізації права на працю (Окремий аспект). *Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди «Право»*. Випуск. 18. 2012. С. 150 -153.

9. Проект Трудового кодексу України /[Електронний ресурс]. URL: <http://portal.rada.gov.ua>.

УДК 347.92

*Боровська Ірина,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільно-правових
дисциплін НАВС*

ФІКЦІЇ ДОКАЗУВАННЯ У ПОЗОВНОМУ ПРОВАДЖЕННІ ЦИВІЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА

Внаслідок реформування вітчизняного цивільного процесуального законодавства, нагальність якого обумовлена виконанням завдання цивільного судочинства – забезпечення справедливого, неупередженого та своєчасного розгляду і вирішення цивільних справ, суттєвих змін зазнав інститут доказів та доказування, зокрема шляхом збільшення норм, у яких закріплені специфічні юридичні конструкції, спрямовані на оптимізацію цивільного процесу у площині прискорення розгляду та вирішення справ.

Відповідні тенденції призвели до можливості відступлення від загального правила розподілу тягаря доказування між учасниками справи та збільшення кола окремих процесуальних питань та дій, зміст яких опосередковується ймовірністю (припущенням) наявності чи відсутності юридичних фактів (обставин), які вважаються встановленими, якщо протилежне не буде доведене (спростоване) учасником справи, а також закріплення у законодавстві спеціальних юридичних конструкцій, яким встановлюється непідтверджений юридичний факт (обставина) і, таким чином, створили можливість застосування судом правових феноменів – презумпції і фікції доказування при розгляді і вирішення справи у порядку позовного провадження цивільного судочинства.

Звертаючись до дослідження юридичної природи, сутності та механізму застосування фікції у цивільному судочинстві, а також напрямів розвитку теоретичних надбань у цій площині, слід з'ясувати поняття та зміст відповідної категорії у юридичній науці, а також

механізми її застосування при здійсненні правосуддя у цивільних справах.

Фікція як прийомом законодавчої техніки «не має виключно правового характеру» [1, с. 146], є категоріально не закріпленою у законодавстві та, зважаючи на особливості її правозастосування, може вважатися специфічною юридичною конструкцією. Існування такого правового феномену у сучасному праві головним чином обумовлюється необхідністю «забезпечення процесуальної економії юридичних засобів і зусиль суддів та учасників процесу при здійсненні правосуддя» [2, с. 386], «спонукання учасників цивільного процесу добросовісно користуватися своїми процесуальними правами» [3, с. 16] та «заповнення юридичних прогалин» [4].

Застосування фікції доцільне у разі відсутності реальних підстав для: 1) доказу правомірності якої небудь дії або бездіяльності; 2) визнання суб'єктивного права (суб'єктивних правомочностей); 3) констатації юридичних фактів. У таких випадках використовуються штучні, нереальні (конвенціональні) підстави, щоб мати відносно завершену картину правової реальності, тобто правова реальність підводиться під формулу, їй не відповідну, щоб потім з цієї формули зробити необхідні фактичні висновки [5, с. 416].

У юридичній літературі під фікцією розуміється: техніко-юридичний прийом, за допомогою якого: а) неіснуюче становище (відношення) оголошується існуючим і набуває загальнообов'язкового характеру внаслідок його закріплення в правовому приписі; б) штучно прирівнюються одна до другої такі речі, які в дійсності є різними або навіть протилежними [6, с. 308]; загальновизнане та зафіксоване в нормах права припущення про існування певних явищ та процесів, тоді як насправді вони відсутні [5, с. 416]; засіб юридичної техніки, який передбачає закріплення в процесуальному законі як існуючого свідомо неправдивого положення, що має певне юридичне значення, з метою оптимізації процедури судового розгляду [3, с. 4].

У розрізі останньої сутнісної ознаки фікції як прийому юридичної техніки слід погодитися з точкою зору, висловленою І. Зеленко, що основною тенденцією законодавчого використання фікцій у Новому часі став перехід до технології процесуального регулювання, спрямованої на економію засобів доказування [7, с. 33].

Що стосується етимологічного значення відповідної правової категорії, під «фікцією» розуміється те, що не відповідає дійсності, не існує або видаване з певною метою за дійсне [8, с. 590].

Якщо презумпції знаходять свій вияв у процесі доказування, можуть характеризуватися як засіб пізнання дійсності при доведенні наявності або відсутності фактів (обставин справи), які мають значення для вирішення справи та передбачають визначений у законодавстві механізм їх спростування, а також у багатьох випадках

мають пряме юридичне категоріальне закріплення, як-от «презумпція правомірності правочину» (ст. 204 ЦК України), «презумпція авторства» (ст. 435 ЦК України), або виводяться безпосередньо із змісту норм як, наприклад, презумпція батьківства у разі визначення походження дитини від подружжя, які перебувають у шлюбі (ст. 122 СК України), то фікція є завідомо ілюзорним юридичним фактом, який вважається встановленим за існування чітко визначених у нормі закону умов (випадків) і не є засобом пізнання дійсності у процесі доказування та є неспростовним.

Таким чином, закріплюючи доказову презумпцію законодавець виходить із більшого або меншого ступеня імовірності існування тієї чи іншої обставини. При формуванні фікції законодавець виходить із того, що обставини, яка визначається існуючою, насправді немає (або навпаки). Тобто фікція відрізняється від презумпції відсутністю імовірності факту, який стверджується [2, с. 386].

З аналізу положень ЦПК України вбачається, що відповідний прийом законодавчої техніки використано зокрема у ч. 11 ст. 128, ч. 3, 5, 9 ст. 130, ч. 1, 3 ст. 131, ч. 7 ст. 272 ЦПК України.

Розглянемо окремі норми цивільного процесуального законодавства України, які містять відповідну юридичну конструкцію, та їх правозастосування під час здійснення цивільного судочинства.

Так, у науковій літературі у розрізі дослідження відповідного питання доволі часто зустрічається розгляд положень статей 130, 131 ЦПК України щодо порядку вручення судових повісток у випадку не виявлення особи (учасника справи) у місці проживання або неповідомлення учасником судового процесу про зміну місця проживання (перебування, знаходження) (відсутності заяви про зміну місця проживання або місцезнаходження) та неповідомлення про причини неявки учасника судового процесу у судове засідання, що у свою чергу створює правовий наслідок встановлення юридичного факту належного повідомлення учасника судового процесу, а також визнання судом причини нез'явлення у судове засідання неповажними. Також юридична конструкція, яка містить фікції, застосовується для вирішення відповідного питання у разі відмови адресата одержати судову повістку (ч. 9 ст. 130 ЦПК України), така особа вважається повідомленою. Таким чином, відмітка на судовій повістці про відмову адресата її одержати, незважаючи на існування факту того, що інформація про час та місце судового засідання або вчинення іншої процесуальної дії ним не отримана, визнається як встановлений юридичний факт належного повідомлення учасника судового процесу.

Слід підтримати думку розробників досліджуваної проблематики, що норми, які закріплюють процесуальні фікції, є виключними, оскільки застосовуються замість норм, які містять загальний порядок розподілу обов'язків з доказування, а не

доповнюють їх [2, с. 388]. Виключення із загального процесуального порядку пов'язуються із чітко визначеними у законодавстві умовами, за існування яких можливе застосування процесуальних норм-фікцій.

Із аналізу змісту досліджуваних вище положень ЦПК України, можна дійти висновку, що у структурі норм, у яких закріплені фікції, доволі часто використовується слово «вважається». Водночас у цивільному процесуальному законодавстві існують норми, які мають опосередковане закріплення фікції.

Слід погодитися з думкою процесуалістів, що у ЦПК України існує «ряд цивільно-процесуальних доказових правил, що знаходяться на межі фікції та презумпції, які судово практика фактично уже застосувала» і, зважаючи на недостатню їх урегульованість, неможливо їх визначити як фікцію чи презумпцію [2, с. 389].

У розрізі цього питання можна навести положення ч. 10 ст. 84 ЦПК України, відповідно до якої у разі неподання учасником справи з неповажних причин або без повідомлення причин доказів, витребуваних судом, суд залежно від того, яка особа ухиляється від їх подання, а також яке значення мають ці докази, може визнати обставину, для з'ясування якої витребувався доказ, або відмовити у його визнанні, або може здійснити розгляд справи за наявними в ній доказами, або, у разі неподання таких доказів позивачем, – також залишити позовну заяву без розгляду.

У даному випадку відповідну норму скоріш за все можна розглядати як презумпцію доказування, адже судом припускається, що неподання доказу учасником справи (приховування ним доказу) є свідченням того, що факт (обставина), для з'ясування якого витребувався відповідний доказ судом, ймовірно дійсно існує (або такий факт (обставина) відсутній). Для визнання відповідної норми фікцією, переш за все, необхідно виходити із припущення існуючим завідомо не існуючого факту (відсутності факту, який стверджується, в дійсності). Але, водночас, така норма є неспростовним припущенням і містить спектр дискреційних повноважень суду, що обумовлюється значенням витребуваних доказів для справи та правового статусу особи, яка ухиляється від подання доказу.

У підсумку варто зазначити, що фікція – це особлива юридична конструкція, яка призначена для оптимізації доказової процесуальної діяльності та характеризується низкою ознак, а саме: категоріально не закріплена у нормах права; не є засобом пізнання дійсності з метою встановлення обставин справи у процесі доказування, а є завідомо ілюзорним юридичним фактом, який вважається встановленим за існуванням чітко визначених у нормі закону умов (випадків); є неспростовною.

Список використаних джерел:

1. Балюк М. Практика застосування цивільного процесуального законодавства України (цивільний процес у питаннях і відповідях). Харків : Харків юрид., 2008. С. 146.
2. Цивільне судочинство України: основні засади та інститути : монограф. За ред В. В. Комарова. Харків : Право, 2016. 848 с.
3. Черменов Д. В. Юридичні презумпції та фікції у цивільному процесі України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Одеса, 2015. 20 с.
4. Іванський А. Й. Роль юридичних фікцій у регулюванні відносин фінансово-правової відповідальності. *Форум права*. 2008. № 3. С. 202–207.
5. Скакун О. Ф. Теорія держави і права : підруч. 4-те видання. Київ : Алерта, 2016. 528 с.
6. Загальна теорія держави і права : підруч. для студ. юрид. вищ. навч. закладів. За ред. М.В. Цвіка, О.В. Петришина. Харків : Право, 2009. 584 с.
7. Зеленко І. П. Поняття та значення юридичної фікції як правового та соціального інструменту. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2014. Вип. 6-1. С. 32–35.
8. Словник української мови : в 11 томах. Т. 10, 1979. С. 590. URL: <http://sum.in.ua/p/10/590/2>

УДК 347.78 : 316.472.4

*Бразалук Максиміліан,
студент ННІ № 3 НАВС
Науковий керівник: Смірнова Віка,
викладач кафедри цивільно-правових
дисциплін НАВС*

ПРОБЛЕМАТИКА ЗАХИСТУ ПРАВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ У СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖАХ

Право інтелектуальної власності – важливий інститут цивільного права у будь-якій правовій державі. Сучасні тенденції розвитку цифрових технологій змушують суспільство пристосовуватись до нових сфер життєдіяльності в мережі Інтернет, а отже, виникають і правовідносини, які мають відповідним чином регулюватися. В умовах постійного розвитку цифрових технологій проблематика захисту права інтелектуальної власності залишається актуальною, оскільки як для України, так і для інших країн, інститут права інтелектуальної власності є непорушним і відносини, пов’язані подальшого детального дослідження.